Lapsiasiavaltuutetun kirjalliset vastaukset eduskunnan lakivaliokunnalle asiantuntijakuulemisessa 19.10.2022 esitettyihin kysymyksiin

Viite: Lisäselvityspyyntö / Lakivaliokunta keskiviikko 19.10.2022 klo 09.00 / HE 189/2022 vp / Asiantuntijapyyntö

Lapsiasiavaltuutetun vastaukset esitettyihin kysymyksiin

Lapsiasiavaltuutetun toimisto oli 19.10.2022 kuultavana eduskunnan lakivaliokunnassa koskien hallituksen esitystä eduskunnalle laiksi sukupuolen vahvistamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi. Kuulemisen aikana ja sen jälkeen esitettiin kysymyksiä, joihin lapsiasiavaltuutetulta toivottiin kirjallisia vastauksia. Alla lapsiasiavaltuutetun vastaukset esitettyihin kysymyksiin.

Vanhemmuusnimike

> **Näettekö mitään ongelmia lapsen kannalta siinä että vanhemman sukupuoli vaihtelee; esimerkiksi perheoikeudellisissa kysymyksissä.**
>
> **Onko lapsen henkiselle kehitykselle mitään haittavaikutuksia, jos äidistä tulee isä ja päinvastoin, ja jos tämä vielä vaihtuu takaisin. Kuulemisessa toitte mielestäni esille, että siitä ei olisi lapselle haittaa. Onko tällaisista asioista yleisesti tehty mitään kattavia tutkimuksia suuntaan tai toiseen?**

Hallituksen esityksessä käsitellään vanhemmuusnimikkeeseen liittyviä kysymyksiä mm. sivuilla 65 ja 69–71. Esityksessä esitellään aiheesta tehtyjä kyselytutkimuksia, joihin myös vaikutusarviointi pääosin perustuu. Ehdotetuilla lakimuutoksilla pyritään varmistamaan, ettei vanhemmuusnimikkeen muutoksella ole vaikutuksia lapsen oikeudelliseen asemaan. Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että vanhemmuusnimikkeiden osalta valmistelussa on huomioitu vaikutusarvioinnissa muun muassa tutkimustulosten perusteella esiin nousseet seikat.[1]

University of California (UCLA) School of Law:n Williams -instituutissa tehdyssä 51 vertaisarvioidun tutkimusartikkelin tulokset kattavassa tutkimusanalyysissa todettiin, että tutkimuk-

set eivät osoita, että vanhemman transsukupuolisuudella olisi vaikutusta lapsen kehitykseen.[2]

Lapsensurma: Onko erillinen ja merkittävästi alennettu rangaistusasteikko enää perusteltu lapsen oikeuksien näkökulmasta, jossa tulisi varmaan korostaa lapsen oikeutta elämään?

Kysymys ei liity käsiteltävänä olevan hallituksen esitykseen, mutta se nousi esiin, koska rikoslain (39/1889) lapsensurmaa koskeva säännös (RL 21:4) on tarkoitus muuttaa sukupuolineutraaliksi ja mahdollisesti samassa yhteydessä voitaisiin harkita muita muutoksia ko. säännökseen.

Lapsen oikeus elämään (6 artikla) on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen yksi läpileikkaavista periaatteista. Yleissopimuksesta ei kuitenkaan voi johtaa tulkintaa, joka edellyttäisi lapsensurmasäännöksestä luopumista. RL 21:4 mukaan lapsen surma, ja siten lapsen elämään koskevan oikeuden loukkaus, on rikos, vaikka säännöksen perustella voidaankin ottaa huomioon mahdollisia, tapauskohtaisesti arvioitavia syyllisyyttä lieventäviä seikkoja. Rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen yhteydessä (1995) katsottiin tarkoituksenmukaiseksi säilyttää lapsensurma omana rikosnimikkeenään.[3] Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on tulkintakäytännössään edellyttänyt ja painottanut tehokasta tutkintaa oikeutta elämään loukkaavien rikkomusten kohdalla.[4] Tehokas tutkinta ei ole sidoksissa tiettyyn rangaistussäännökseen.

Nyt ehdotettava muutos on terminologinen, eikä sillä ole vaikutusta lapsensurman rangaistavuuteen. Säännöksen laajempi muuttaminen vaatisi perusteellisen käsittelyn ja arvioinnin lainvalmisteluprosessissa.

Mikä on lapsiasiavaltuutetun käsitys lapsesta, onko ikäraja määriteltävissä asiasta riippuen poliittisen tahdon mukaan?

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen mukaisesti kaikki alle 18-vuotiaat ovat lapsia.

Kansallinen lainsäädäntömme noudattaa lapsen määritelmässä 18 vuoden ikärajaa. Jos lapsen ja täysi-ikäisyyden määritelmää ryhdyttäisiin muuttamaan, sen vaikutukset ulottuisivat hyvin laajalle lainsäädäntöön ja sen toimeenpanoon. Asiakohtainen ja kulloiseenkin poliittiseen tahtoon perustuva lapsen määritelmä tekisi lainsäädännöstä todennäköisesti hyvin sekavan ja vaikeasti toimeenpantavan.

On myös hyvä huomata, että lapsen määritelmä ja lainsäädännössä eri tilanteisiin määritellyt ikärajat ovat kaksi eri asiaa. Ikärajoja käytetään erityisesti varmistamaan lapsen oikeutta vaikuttaa itseään koskeviin asioihin sekä suojaamaan lasta ja lapsen oikeuksia. Ikärajojen määrittelyssä otetaan huomioon lapsen kehittyvät valmiudet. Sen vuoksi usein on säädetty myös, että ko. ikärajaa nuorempien lasten mielipide on selvitettävä ja otettava huomioon, jos se on mahdollista lapsen kehitystaso huomioon ottaen.

Paljonko translapsia on Suomessa?

Lapsiasiavaltuutetulla ei ole tarkkaa lukumääräistä tietoa siitä, paljonko Suomessa on sukupuolidysforiaa kokevia lapsia. Kouluterveyskyselyn tuoreimpien tulosten perusteella n. 3–5 prosenttia lapsista kokee kuuluvansa sukupuolivähemmistöön.[5] Transsukupuolisuuden esiintyvyydestä ei ole epidemiologista tutkimusta, mutta ”transgender-sateenvarjon alle mahtuvien identiteettikokemusten esiintyvyydeksi on arvioitu noin 1,3 %”.[6]

Lapsiasiavaltuutettu toistaa tässä kohdin myös suullisessa asiantuntijakuulemisessa esittämänsä näkökohdan, että lukumäärätiedot ovat jokseenkin epäoleellisia, sillä jokaisella lapsella on oikeus nauttia YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa turvatuista oikeuksista.

Miksi lapsen kehityksen kannalta on tärkeää saada oikeudellinen sukupuoli vahvistettua?

Hallituksen esityksen sivuilla 72–73 havainnollistetaan hyvin sitä, miten lapset kokevat väärinsukupuolittamisen. Esim:

> ”Oikeudellinen sukupuolimerkintä asettuu useimmiten osaksi sosiaalista transitiota: nuoret kertoivat usein tilanteista, joissa oikeudellinen sukupuolimerkintä tulee sosiaalisen transition esteeksi ja ”paljastaa” transtaustan.”

Hallituksen esityksen valmistelun yhteydessä toteutetussa selvityksessä lapsivaikutusten arvioinnin tueksi todetaan seuraavasti:

> ”Tutkimusnäytön perusteella on katsottava, että sukupuoliristiriidan kokemus voi alkaa hyvinkin aikaisin; että sukupuoliristiriidan kanssa eläminen heikentää merkittävästikin yksilön hyvinvointia ja altistaa syrjiville käytännöille; ja että sosiaalinen transitio ja sitä tukeva juridisen sukupuolen vahvistaminen parantavat hyvinvointia ja vähentävät syrjintää.”[7]

Ruotsissa tehdyn tutkimuksen tulokset osoittavat, että puuttuva mahdollisuus oikeudellisen sukupuolen vahvistamiseen on yksi osatekijä sille, miksi hyvinvointi ja elämänlaatu koetaan muita huonommaksi transsukupuolisten keskuudessa.[8]

Sosiaalisen transition osalta on hyvä tunnistaa, että myös transition estäminen on interventio, jolla on vaikutuksia.[9] Tutkimustulosten perusteella voidaan myös todeta, että detransitio ei ole ollut lapselle haitallista.[10] Se, että lapsen tarpeet ja näkemykset saattavat erota siitä, mitä ne ehkä myöhemmin nuoruudessa tai aikuisuudessa ovat, eivät tee tyhjäksi lapsen tarpeita lapsuudessa.

Oikeudellinen sukupuolen vahvistaminen on mahdollista ”kumota” vahvistamalla sukupuoli uudelleen identiteettiä vastaavaksi, joten oikeudellisen sukupuolen vahvistamisen vaikutukset eivät välttämättä ole lopullisia. Vaikka identiteetin muutoksen myötä henkilö myöhemmin päätyisi palaamaan aikaisempaan oikeudelliseen sukupuoleen, oikeudellisen sukupuolen vahvistamisella lapsuudessa voi olla edellä todetuin tavoin huomattava merkitys lapsen hyvinvoinnille ja kasvurauhalle.

Pitäisittekö huonona mallia, jossa alaikäisen kohdalla sukupuoli-identiteetin vahvistaminen ei olisi ilmoitusasia, vaan kyseeseen tulisi edes yksi keskustelu sukupuoli-identiteetistä lääkärin kanssa, jolla karsittaisiin selkeät pykälän väärinkäyttäjät pois ja samalla lisääntymiskyvyttömyysvaatimus poistuisi?

Onko mahdollista, että voitaisiin säätää lääketieteellistä näyttöä/arviointia vakaasta harkinnasta ja sukupuolidysforiasta. Mitä haittaa tästä olisi? Eikö se tukisi päätöksen takana olevaa harkintaa ja vähentäisi mahdollisia väärinkäytöksiä?

Nyt käsillä olevan esityksen tarkoituksena on kansainvälisten ihmisoikeuselinten suositusten mukaisesti nimenomaisesti eriyttää toisistaan sukupuolen oikeudellinen vahvistaminen ja lääketieteelliset tutkimukset. Tästä lähtökohdasta lapsiasiavaltuutettu pitää ongelmallisena, että lasten osalta edellytettäisiin edelleen esimerkiksi lääkärinlausuntoa oikeudellisen sukupuolen vahvistamiseksi.

Sukupuolen oikeudellisen vahvistamisen edellytyksenä on lakiehdotuksen mukaan edelleen harkinta-aika (2 §). Valmistelussa on arvioitu, että harkinta-ajan lisäksi myös informointivelvollisuus ehkäisee impulsiivisesti tehtyjä päätöksiä (s. 69). Lisäksi esityksessä todetaan, ettei esitetyn harkinta-ajan välttämättä voida katsoa täyttävän Euroopan neuvoston ministeriko-

mitean vuonna 2010 antamaa suositusta[11] (s. 69). Lääketieteellisen arvion edellyttäminen olisi vielä tiukempi edellytys oikeudellisen sukupuolen vahvistamiselle, joten lienee selvää, että lääketieteellisen arvion edellytys sukupuolen oikeudellisen vahvistamisen yhteydessä ei olisi kyseisen suosituksen mukainen. Mitä esitettyyn huoleen väärinkäytöksistä tulee, yhtyy lapsiasiavaltuutettu esityksessä esitettyyn näkemykseen (s. 66), jonka mukaan:

> ”Ehdotetun lain vaikutukset sääntelyn kohderyhmälle on kuitenkin arvioitu olevan huomattavia verrattuna sen mahdollisiin kielteisiin vaikutuksiin.”

Mistä lähtien näette, että lapsen pitäisi voida saada hormonihoitoja, jos hän aidosti kokee kehodysforiaa?

Lapsiasiavaltuutetun toimistossa ei ole sellaista lääketieteellistä osaamista, joka mahdollistaisi tämän kysymyksen arvioimisen. Sukupuolen oikeudellinen vahvistaminen, joka ehdotuksessa erotetaan lääketieteellisistä tutkimuksista, ei automaattisesti edellytä tai oikeuta henkilöä tiettyihin lääketieteellisiin toimenpiteisiin. Sama pätisi myös alaikäisiin, mikäli sukupuolen oikeudellinen vahvistaminen heille mahdollistettaisiin. Vaikka sukupuolen oikeudellinen vahvistaminen ei ole tällä hetkellä alaikäisille mahdollista, on heidän kuitenkin mahdollista päästä lääketieteellisiin tutkimuksiin.[12]

Lapsiasiavaltuutettu lisäksi huomauttaa, että tällä hetkellä ei myöskään ole selviä todisteita siitä, että sosiaalinen transitio itsessään lisää todennäköisyyttä myöhemmille lääketieteellisille toimenpiteille.[13]

Kerroitte suullisessa kuulemisessa lakivaliokunnalle, että sukupuolen vahvistaminen pitäisi ulottaa alaikäisiin, mutta toisaalta kysyttäessä, että minkäikäisiin, kerroitte, että teillä ei ole kompetenssia arvioida asiaa. Mihin perustuu se, että teillä on siis kompetenssia arvioida, että 18-vuotta ei ole riittävän alhainen ikäraja sukupuolen vahvistamiseen, jos omien sanojenne mukaan teillä ei ole kompetenssia arvioida, mikä olisi riittävän alhainen ikäraja?

Kuten lapsiasiavaltuutetun toimisto totesi suullisessa kuulemisessa, eivät toimiston rajalliset resurssit ja niihin kohdistettu suuri työkuorma mahdollista kattavaa lapsivaikutusten arviointia sen osalta, mikä olisi Suomen oikeusjärjestyksen kannalta soveltuvin ikäraja sukupuolen oikeudelliselle vahvistamiselle. Tämä tehtävä kuuluu esitystä valmistelevalle ministeri-

ölle. Näin on kehotettu tekemään myös helmikuussa 2022 tehdyssä selvityksessä esityksen lapsivaikutuksen arvioinnin tueksi, jossa todetaan:

> ”Valmistelun tavoitteeksi tulisi asettaa sen selvittäminen, millaiset mahdolliset sääntelymallit erityisesti ikärajan ja noudatettavan menettelyn suhteen soveltuisivat parhaiten suomalaiseen oikeusjärjestykseen.”[14]

Mitä tulee yleiseen ”kompetenssiin” arvioida alaikäisten oikeuksia, lapsiasiavaltuutettu katsoo tämän johtuvan jo lapsiasiavaltuutetun mandaatista arvioida lainsäädännön yhdenmukaisuutta YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen kanssa. Kuten todettua, yleinen näkemys ihmisoikeustoimijoiden keskuudessa on, että myös alaikäisillä tulisi olla oikeus päättää oikeudellisesta sukupuolestaan.[15] Valitut ikärajat tulee perustella kestävästi lapsen oikeudet huomioon ottaen. Näin ei nyt käsillä olevassa esityksessä ole tehty.

Onko Suomi nimenomaisesti saanut suosituksen, jossa todetaan, että pitää olla erikseen lääketieteellinen ja oikeudellinen sukupuolen vahvistaminen, ja että sen tulee perustua ilmoitukseen?

YK:n ihmisoikeuskomitean Suomea koskevat loppupäätelmät 2021:

“Komitea on huolestunut seksuaaliseen suuntautumiseen ja sukupuoli-identiteettiin perustuvasta sosiaalisesta leimaamisesta, syrjinnästä ja väkivallasta. Komitea panee merkille meneillään olevan translain muuttamisen, mutta **on huolestunut siitä, että sukupuolen oikeudellinen vahvistaminen kestää kauan ja siihen vaaditaan sterilisaatio ja diagnoosi transsukupuolisuudesta, joka on määritelty mielenterveyden häiriöksi. Komitea on huolestunut myös siitä, että näihin toimenpiteisiin suostuneiden transsukupuolisten lasten voi olla mahdotonta saada sukupuolensa vahvistetuksi oikeudellisesti.** Lisäksi komiteaa huolestuttaa se, että intersukupuolisille lapsille tehdään edelleen peruuttamattomia ja kajoavia lääketieteellisiä toimenpiteitä. Komitea panee huolestuneena merkille, että nämä toimenpiteet usein perustuvat stereotyyppiseen näkemykseen sukupuolirooleista ja että ne usein suoritetaan ennen kuin lapset saavuttavat iän, jossa he voivat antaa täyden, vapaan ja tietoon perustuvan suostumuksensa (3, 7, 9, 17, 24 ja 26 artikla).

21. Sopimusvaltion tulisi ryhtyä lainsäädäntö- ja muihin toimiin tarkoituksena (a) tehostaa pyrkimyksiään poistaa kaikenlainen seksuaaliseen suuntautumiseen tai sukupuoli-identiteettiin perustuva syrjintä ja väkivalta sekä sosiaalinen leimaaminen ja saattaa näiden teko-

jen uhrien käytettäväksi tehokkaat oikeuskeinot; (b) **luoda yksinkertainen ja esteetön yleissopimuksen mukainen hallinnollinen menettely henkilö- ja perheoikeudellisen aseman muuttamiseksi sukupuoli-identiteetin perusteella**; (c) estää tehokkaasti tekemästä peruuttamattomia lääketieteellisiä toimenpiteitä, erityisesti leikkauksia, intersukupuolisille lapsille, jotka eivät vielä pysty antamaan täyttä, vapaata ja tietoon perustuvaa suostumustaan, jolleivät nämä menettelyt ole lääketieteellisesti ehdottoman välttämättömiä, ja varmistaa, että tällaisten toimenpiteiden uhreilla on käytettävissään tehokkaat oikeuskeinot.."[16]

Kyseinen suositus tuodaan esille myös nyt käsillä olevan hallituksen esityksen sivulla 40.

Miten turvallisuuden ja lapsen suojelun näkökulmasta esim. uimahalliasiat tulisi järjestää?

Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että esimerkiksi pukuhuonetilojen osalta kysymys on sellaisesta käytännön järjestelyillä ratkaistavissa olevasta kysymyksestä, johon ei ole tarkoituksenmukaista ottaa kantaa lain tasolla. Useimmat tilanteet voidaan järjestää esimerkiksi kohtuullisilla mukautuksilla siten, että sekä sukupuolivähemmistöön kuuluvilla että cissukupuolisilla on turvallista olla. Hallituksen esityksessä todetaan, että jatkossa voi lisääntyä tarve arvioida tilanteita, joissa transihmisen kehollliset ja ulkonäölliset sukupuolipiirteet tai sukupuolen ilmaisu poikkeavat heidän edustamansa juridisen sukupuolen keskimääräisestä (s. 67). Esityksessä tuodaan myös esiin tasa-arvovaltuutetun toteamus:

”Koska transihmisten kehollliset ja ulkonäölliset sukupuolipiirteet tai sukupuolen ilmaisu voivat poiketa keskimääräisestä, tarvitaan tapauskohtaista harkintaa parhaan ja syrjimättömän toimintatavan löytämiseksi. Juridinen sukupuoli ei sinänsä ole aina asian arvioinnissa ratkaiseva tekijä.”

Esityksessä tuodaan lisäksi esille valtioita, joissa sukupuolen oikeudellinen vahvistaminen on mahdollista ilman lääketieteellistä diagnoosia (s. 39). Lapsiasiavaltuutetun tiedossa ei ole, että näissä valtioissa olisi ollut ainakaan merkittäviä ongelmia arkisten tilanteiden turvallisuuden takaamisessa esimerkiksi uimahalleissa. YK:n lapsen oikeuksien komitea ei ole myöskään nostanut näiden valtioiden osalta esiin tällaisia ongelmia lapsioikeudellisesta näkökulmasta.

Lisäksi tässä yhteydessä on hyvä huomioida sukupuolivähemmistöön kuuluvien kokemukset tilan turvallisuuden kannalta. Useilla sukupuolivähemmistöön kuuluvista lapsista on kivuliaita kokemuksia esimerkiksi pukuhuoneisiin liittyen. Tätä havainnollistaa lapsiasiavaltuutetun vuonna 2021 tapaaman lapsen toteamus:

> ”Mulla on myös sellanen juttu että kerran ku mä olin pukuhuoneessa, ni yks tyyppi aikuisista [koulussa] sanoi et mä en sovi tyttöjen pukkariin, ja mä en pääse poikien pukkariin koska ei tiedetä mikä mä olen.”

Onkin hyvä huomioida se, mikä vaikutus esimerkiksi turvallisten pukuhuonetilojen puuttumisella on myös sukupuolivähemmistöön kuuluville lapsille. Kouluterveyskyselystä on käynyt ilmi, että merkittävä osa sukupuolivähemmistöön kuuluvista lapsista koki oppilaitoksen WC-, pukeutumis- ja peseytymistilat puutteellisiksi.[17]

Yhdysvalloissa on oikeustapauksia liittyen identiteetin mukaiseen sukupuolitettujen tilojen käyttöön. Näitä tapauksia avataan muun muassa Anniken Sørlien artikkelissa transsukupuolisten lasten oikeudesta syrjimättömyyteen koulussa. Alla ote:

> ”The United States courts and Office for Civil Rights have ruled that others’ discomfort does not justify denying transgender students access to facilities matching their gender identity (for locker rooms, see Township High School District 211; for restrooms, see Kenosha Unified School District v. Whitaker, 2016 U.S. App. LEXIS 20401 (7th Cir. 2016)). In the case of Kenosha Unified School District v. Whitaker, an appeals court recognised the legitimacy of protecting privacy interests but viewed the privacy argument as based on ‘sheer conjecture and abstraction’ (Kenosha Unified School District v. Whitaker, 29) as the school district did not provide evidence of harm to other students.” [18]

Intersukupuoliset lapset

Lapsiasiavaltuutettu on useissa yhteyksissä korostanut, että intersukupuolisten lasten oikeus koskemattomuuteen tulee tehokkaasti turvata. Nyt käsillä olevaa esitystä valmistelleen virkamiestyöryhmän tehtävänä oli muun ohella tehdä tarvittavat ehdotukset ”intersukupuolisten lasten itsemääräämisoikeuden vahvistamiseksi lapsen edun ja henkilökohtaisen koskemattomuuden sekä iän ja kehitystason mukaisesti”. Myös pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelmassa on kirjaus intersukupuolisten lasten itsemääräämisoikeuden vahvistamisesta,

jossa nimenomaisesti todetaan luovuttavan pienten lasten kosmeettisesta, ei-lääketieteellisestä sukuelinkirurgiasta. Lapsiasiavaltuutettu edellyttää pikaisiin toimiin ryhtymistä intersukupuolisten lasten koskemattomuuden turvaamiseksi.

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 19 artikla edellyttää sopimusvaltioilta ryhtymistä kaikkiin asianmukaisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin, sosiaalisiin ja koulutuksellisiin toimiin suojellakseen lasta kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, vahingoittamiselta ja pahoinpitelyltä, laiminlyönniltä tai välinpitämättömältä tai huonolta kohtelulta tai hyväksikäytöltä. Mikäli intersukupuoliselta lapselta ei ole saatu asiaankuuluvaa suostumusta tarpeettomille kirurgisille tai muille interventioille, voidaan lääkärien katsoa rikkovan yleissopimuksen 19 artiklaa.[19]

Lapsiasiavaltuutettu painottaa tässä yhteydessä myös hiljattaista Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) tapausta, jossa valittaja katsoi, että hänen Euroopan ihmisoikeussopimuksessa turvattuja oikeuksiaan (3 art. eli kidutuksen kielto) oli rikottu, kun Ranskan viranomaiset eivät olleet suorittaneet tutkintaa koskien valittajalle (ilman tietoon perustuvaa suostumusta) lapsena tehtyjä lääketieteellisiä interventioita, joiden tarkoituksena oli muokata valittajan sukupuolipiirteitä siten, että ne vastaavat naisen sukuelimiä.[20] EIT ei ottanut tapausta tutkittavakseen, koska kansallisia oikeussuojakeinoja ei ollut käytetty. EIT kuitenkin otti kantaa kysymykseen yleisellä tasolla ja viitaten aiempaan oikeuskäytäntöönsä toteaa mm., että vaikka kidutuksen kiellon rikkominen yleensä edellyttää, että myös intentiona on kohdella toista esim. epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla, ei intention puuttuminen sinänsä estä rikkomuksen käsillä oloa. EIT katsoi, että lääketieteellinen interventio, joka ei ole välttämätön ja suoritetaan ilman henkilön itsensä antamaa tietoon perustuvaa suostumusta johtaa suurella todennäköisyydellä 3 artiklan rikkomiseen ja että lääketieteellinen tarve tulee perustellusti osoittaa. EIT myös viittasi perusteluissaan YK:n lapsen oikeuksien komitean Ranskalle antamiin loppupäätelmiin (CRC/C/FRA/CO/5), joissa mm. kehotetaan varmistamaan, ettei lapsiin kohdisteta tarpeettomia lääketieteellisiä toimenpiteitä.

Lienee selvää, että lääkärit ja vanhemmat ajattelevat lähtökohtaisesti toimivansa lapsen parhaaksi, eikä heidän tarkoituksenaan ole väkivalta lasta kohtaan. Tarkoitusperät eivät kuitenkaan ole tässä yhteydessä oleellisia, sillä esimerkiksi YK:n lapsen oikeuksien komitea on tarkentanut väkivallalla tarkoitettavan kaikkea toimintaa, joka on lapselle haitallista, myös tahatonta sellaista.[21] Lisäksi on huomioitava, että mitä tahansa lääketieteellistä interventiota, joka on tarpeetonta suorittaa tietyllä hetkellä, tulisi lykätä mahdollisimman pitkälle, mielui-

ten siihen asti, kunnes lapsi pystyy ilmaisemaan näkemyksensä YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 12 artiklan mukaisesti.[22] Tätä ilmentää myös edellä mainittu EIT:n päätös. Lisäksi YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 3 artiklassa vahvistetulla lapsen edulla ei voida oikeuttaa käytäntöjä, jotka ovat lapsen ihmisarvon ja koskemattomuuden vastaisia.[23]

YK:n lapsen oikeuksien komitea on sopimusvaltioille antamissaan loppupäätelmissä ottanut systemaattisesti kantaa intersukupuolisten lasten asemaan. Loppupäätelmistä on yksiselitteisesti pääteltävissä, että komitea pitää lapsen koskemattomuuteen kajoavia ja lääketieteellisesti tarpeettomia toimenpiteitä haitallisina käytäntöinä. Komitea on toistuvasti edellyttänyt sopimusvaltioilta kyseisten toimenpiteiden kieltämistä sekä sen varmistamista, ettei yksikään lapsi joudu tällaisten toimenpiteiden kohteeksi. Komitea on korostanut erilaisten turhien toimenpiteiden lykkäämistä siihen saakka, että lapsi kykenee itse antamaan tietoon perustuvan suostumuksen toimenpiteelle. Komitea on myös nimenomaisesti edellyttänyt lainsäädännöllisiä toimia intersukupuolisten lasten kehollisen koskemattomuuden turvaamiseksi. Lisäksi komitea on edellyttänyt kompensaatiotoimenpiteitä niille, joiden kehollisen koskemattomuuteen on puututtu ilman selkeää lääketieteellistä perustetta ja tietoon perustuvaa suostumusta.[24] Edellä todetun perusteella on erittäin todennäköistä, että myös Suomi tulee saamaan komitealta suosituksen koskien intersukupuolisten lasten asemaa.

Aktiivinen toimintavelvollisuus sukupuolivähemmistöihin kuuluvia lapsia kohtaan

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 4 artikla edellyttää, että sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin tarpeellisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin ja muihin toimiin yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien toteuttamiseksi. Yleissopimuksen 2 artikla puolestaan edellyttää, että sopimusvaltioiden tulee taata yleissopimuksessa tunnustetut oikeudet kaikille niiden lainkäyttövallan alaisille lapsille ilman minkäänlaista erottelua. Syrjimättömyyden turvaaminen edellyttää sopimusvaltioilta sitä, että ne pyrkivät aktiivisesti tunnistamaan lapsiryhmät, joiden oikeuksien tunnustaminen ja toteuttaminen saattavat vaatia erityisiä toimenpiteitä.[25] Jotta lasten oikeus terveyteen toteutuisi, tulee YK:n lapsen oikeuksien komitean mukaan kohdistaa toimenpiteitä epäedullisessa asemassa oleviin lapsiin. Valtioiden tulee tunnistaa tekijät, jotka tekevät lapsista haavoittuvia[26] tai asettavat tietyt lapsiryhmät epäedulliseen asemaan. Nämä tekijät tulee ottaa huomioon lasten terveyttä koskevia lakeja, määräyksiä, politiikkoja, ohjelmia ja palveluita kehitettäessä, ja tällöin tulee pyrkiä oikeudenmukaisuuden varmistamiseen.[27]

Lapsiasiavaltuutettu painottaa, että sukupuolivähemmistöihin kuuluvat lapset ovat monella tapaa haavoittuvassa ja epäedullisessa asemassa, myös jo pelkästään ikänsä vuoksi. Heidän itsemääräämisoikeutensa turvaaminen edellyttää Suomelta pikaisia toimenpiteitä.

Helsingissä 27.10.2022

Elina Pekkarinen
Lapsiasiavaltuutettu

Sonja Vahtera
Lakimies

---

[1] ”Annetuissa vastauksissa vanhemmuusnimikkeen muuttamisella ei juurikaan arvioitu vaikutuksia lapsen tai nuoren omaan elämään, mutta sillä vältettäisiin joidenkin vastaajien mukaan ikäviä tilanteita, tunteita tai tarvetta selitellä. Osassa vastauksissa korostettiin, että se helpottaisi ennen kaikkea vanhemman oloa tai olisi tälle tärkeää.” HE 189/2022 vp, s. 71.

[2] “Studies on the outcomes for children with transgender parents have found no evidence that having a transgender parent affects a child’s gender identity or sexual orientation development, nor has an impact on other developmental milestones.” Stotzer Rebecca L., Jody L. Herman, and Amira Hasenbush “Transgender Parenting: A Review of Existing Research” The Williams Institute 2014, s. 2.

[3] Ks. Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäviksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi HE 94/1993 vp.

[4] Ks. esim: *Armani Da Silva v. the United Kingdom*. Lasten osalta: *M.H. et al v. Croatia*.

[5] Ks. Kouluterveyskysely 2021: Sukupuolivähemmistöjen tulokset, s. 11.

[6] Kaltiala-Heino Riittakerttu, Marja Työläjärvi ja Laura Suomalainen ”Kun sukupuoli on nuorelle ongelma”, Duodecim 2018:134, s. 2042.

[7] Ks. Sanna Koulu: Selvitys sukupuolen oikeudellista vahvistamista koskevan sääntelyn vaikutuksista lasten ja nuorten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen, 11.2.2022, s. 31-32.

[8] Ks. Zeluf Galit, Cecilia Dhejne, Carolina Orre, Louise Nilunger Mannheimer, Charlotte Deogan, Jonas Höijer, ja Anna Ekéus Thorson "Health, Disability and Quality of Life Among Trans People in Sweden-a Web-based Survey" BMC Public Health 16, no. 1 (2016): 903, s. 8, 12.

[9] Ks. Temple Newhook Julia, Jake Pyne, Kelley Winters, Stephen Feder, Cindy Holmes, Jemma Tosh, Mari-Lynne Sinnott, Ally Jamieson, ja Sarah Pickett "A Critical Commentary on Follow-up Studies and "Desistance" Theories About Transgender and Gender-nonconforming Children." The International Journal of Transgenderism 19, no. 2 (2018), s. 219.

[10] Ibid, s. 219-220.

[11] “Member states should take appropriate measures to guarantee the full legal recognition of a person’s gender reassignment in all areas of life, in particular by making possible the change of name and gender in official documents in a quick, transparent and accessible way.” Recommendation of the Committee of Ministers to member states on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity, 31.3.2010, (CM/Rec(2010)5), kohta 21.

[12] Ks. Palveluvalikoimaneuvoston suositus: Alaikäisten sukupuoli-identiteetin variaatioihin liittyvän dysforian lääketieteelliset hoitomenetelmät, STM038:00/2020.

[13] Ks. Giordano Simona "Importance of Being Persistent. Should Transgender Children Be Allowed to Transition Socially?", Journal of Medical Ethics 45, no. 10 (2019), s. 657.

[14] Koulu 2022, s. 32.

[15] Ks. esim: Koulu 2022, s. 5 ja lapsiasiavaltuutetun näkemykset translainsäädännön uudistamiseen liittyen – vastaukset STM:n esittämiin kysymyksiin, 24.9.2021, s. 6-9.

[16] YK:n ihmisoikeuskomitean loppupäätelmät Suomelle vuodelta 2021 (CCPR/C/FIN/CO/7), kohdat 20-21.

[17] Jokela Satu, Pauliina Luopa, Anni Hyvärinen, Tupu Ruuska, Tuija Martelin ja Reija Klemetti ”Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi, Kouluterveyskyselyn tuloksia 2019”, THL, Työpaperi 38/2020, s. 28.

[18] Ks. Sørlie Anniken "Transgender Children's Right to Non-discrimination in Schools: The Case of Changing-room Facilities." The International Journal of Children's Rights 28, no. 2 (2020).

[19] Kirsten Sandberg “The Rights of LGBTI Children under the Convention on the Rights of the Child”, Nordic Journal of Human Rights (2015), 33:4, s. 349.

[20] Ks. *M v. France*.

[21] YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 13 (2011) lapsen oikeudesta olla joutumatta minkäänlaisen väkivallan kohteeksi (CRC/C/GC/13), kohta 4.

[22] Kirsten Sandberg: “*The Rights of LGBTI Children under the Convention on the Rights of the Child*”, Nordic Journal of Human Rights (2015), 33:4, 337-352, s. 349.

[23] CRC/C/GC/13, kohta 61.

[24] Ks. mm. seuraavat YK:n lapsen oikeuksien komitean eri sopimusvaltioille antamat loppupäätelmät: CRC/C/BEL/CO/5-6, kohta 26; CRC/C/ITA/CO/5-6, kohta 23; CRC/C/ESP/CO/5-6, kohta 24; CRC/C/DNK/CO/5, kohta 24; CRC/C/GBR/CO/5, kohta 47; CRC/C/FRA/CO/5, kohta 48; CRC/C/IRL/CO/3-4, kohta 40; CRC/C/CZE/CO/5-6, kohta 28; CRC/C/TUN/CO/4-6, kohta 26; CRC/C/LUX/CO/5-6, kohta 19; CRC/C/AUT/CO/5-6, kohta 27; CRC/C/PRT/CO/5-6, kohta 28; CRC/C/MLT/CO/3-6, kohta 29; CRC/C/AUS/CO/5-6, kohta 31ja CRC/C/NLD/CO/5-6, kohta 23.

[25] YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 5 (2003) lapsen oikeuksien yleissopimuksen yleisistä täytäntöönpanotoimenpiteistä (CRC/GC/2003/5), kohta 12.

[26] YK:n lapsen oikeuksien komitea on todennut transsukupuolisten lasten olevan haavoittuvassa asemassa sekä viitannut useissa yhteyksissä intersukupuolisten lasten heikkoon asemaan. Ks. esim: CRC/C/GC/13, kohta 72 (g) ja YK:n lapsen oikeuksien komitean loppupäätelmät Sveitsille vuodelta 2021 (CRC/C/CHE/CO/5-6), kohta 18.

[27] YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 15 (2013) lapsen oikeudesta nauttia parhaasta mahdollisesta terveydentilasta (CRC/C/GC/15), kohta 11.